

Original article

Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği

Foreign Trade Relation of Economic Growth: The Case of Turkey

Hasan Alp Özel *

Department of Actuary and Risk Management, Karabük University, Karabük, Turkey.

Özet

Ekonomik büyüme teorilerinde önemli gelişmeler yaşansa da dış ticaretin önemi değişmemiştir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler de dış ticaret kaynak ve döviz sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye ekonomisinde 2000q1-2017q3 dönemi ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme verilerini kullanarak, dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koymaktır. Bulunan sonuçlara göre, Türkiye'nin ithalat destekli büyüme modeline daha uygun olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Ekonomik Büyüme, Nedensellik.

Abstract

Although the economic growth theories have improved significantly, the importance of foreign trade has not changed. In particular, developing countries such as Turkey also play an important role in providing foreign trade and foreign sources. The aim of this study 2000q1-2017q3 period in Turkey's economy, exports, imports and economic growth using data is to determine the causal relationship between foreign trade and economic growth. According to the results, it is concluded that import-supported growth model is more appropriate for Turkey.

Keywords: Foreign Trade, Economic Growth, Cusalty.

Received: 17 May 2018 * **Accepted:** 14 June 2018 * **DOI:** <https://doi.org/10.29329/ijiasos.2018.142.3>

---

* **Corresponding author:**

Hasan Alp Özel, Assoc. Prof. Dr., Department of Actuary and Risk Management, Karabük University, Karabük, Turkey.
Email: alpalp78@hotmail.com

GİRİŞ

Dış ticaret merkantilist görüşten günümüze önemini sürekli arttırmıştır. Merkantilist görüşe göre, hazinenin altın stokunu arttırmanın bir aracı olarak görülen dış ticaret, müdahaleci bir dış ticaret mantığına dayanmaktadır. Daha sonra klasik ticaret teorileriyle ticarete katılan bütün ülkelerin ticaretten fayda sağlayacağı ve dünya ticaretinin genişleyeceği görüşü popülerlik kazanmaya başlamıştır. Ancak dünya ticaretinin sürekli genişlemesi ve çeşitlenmesi klasik ticaret teorilerinin dış ticareti açıklamada yetersiz kalmasına neden olmuştur.

Klasik iktisatçıların dış ticaret ile ilgili görüşleri kuşkusuz iktisat teorisinde önemli bir yere sahiptir. Ancak, Faktör Donatımı Teorisi'nin uluslararası ticaret akımlarını açıklamada yetersiz kalması, “yeni ticaret teorileri” olarak bilinen ve büyük ölçüde eksik rekabet, ürün farklılaştırması ve ölçek ekonomilerine önem veren yeni teorilerin doğmasına neden olmuştur (Çakmak, 2006). Özellikle her alanda karşımıza çıkan küreselleşme olgusuyla birlikte dış ticaretin ülkeler için önemi sürekli artmaktadır. Ticari serbestleşme politikalarının ülkelerin kalkınması için gerekli olduğu görüşlerin yanı sıra özellikle gelişmekte olan ülkeler için ticari serbestleşme politikalarının ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini savunan görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşün dayandığı temel nokta yeni gelişen endüstrilerin dış ticaretten belirli bir süre korunmasının amaçlanmasıdır. Ancak günümüzde ticari serbestleşme politikalarının uzun dönemde ekonomiyi olumlu etkilediğine yönelik görüş genel kabul görmektedir (Özel, 2011).

Ticari serbestleşme, mal ve hizmet ticareti önündeki engellerin kaldırıldığı bir süreçtir. Ülkelerin ticari serbestliği ticari açıklık kavramı ile ölçülmektedir. Ticari açıklık en popüler yöntemle, ihracat ve ithalat değerleri toplamının GSYH'ya bölünmesidir (Solarin ve Shahbaz: 2015). Ticari açıklık yeni teknolojileri gelişmiş ülkelere diğer ülkelere doğru aktarımına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla ekonomik büyümeyi de teşvik etmektedir (Shahbaz vd., 2015). Özellikle gelişmekte olan ülkeler için ticari açıklığın artması, ucuz emek gücüyle birlikte bu ülkelere ekonomik büyüme alanında yeni imkanlar tanıyabilmektedir. Ticari açıklığın artması bir yandan pazarların büyümesine diğer yandan ise ürün çeşitliliğine imkan vermektedir (Ades ve Edward, 1999). Eski doğu bloku ülkelerinin hızla liberal ekonomiyi benimsemeleri ve ekonomik büyüme oranlarında meydana gelen artış ticari serbestleşme politikalarına olan güveni arttırmış, zaman içerisinde her ülke birbirine benzer ticari serbestleşme politikaları uygulamaya başlamıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Bu çalışmada ticari açıklığı oluşturan ihracat ve ithalat ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmaktadır. Literatürde ihracat ve ithalatın ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğine yönelik bir fikir birliği bulunmamaktadır. Farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılmaktadır. Farklı ülkelerde farklı sonuçlara ulaşılmasının temel nedeni ülkeler arasındaki

ekonomik yapı farklılıklarıdır. Benzer şekilde aynı ülkede yapılan, farklı dönemleri kapsayan çalışmalarda da farklı sonuçlar bulunabilmektedir. Bu durum ülkelerde de dönemler itibariyle nedenselliğin yönünün ve etkisinin değiştiğinin bir göstergesidir.

Ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasında yapılan çalışmaların önemli bir kısmı ticari açıklık ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir etki bulurken, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasında ilişki bulmayan çeşitli çalışmalar da mevcuttur. Kuşkusuz bu fark incelenen dönem ve incelenen ekonomilerdeki yapısal farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Özellikle belirli bir teknolojik yoğunluğa ve sermaye birikime sahip olmayan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler açısından ekonomik büyümede ithalatın önemli bir rolü vardır. Türkiye açısından yapılan çalışmaların geneline bakıldığında ithalat çekişli bir büyüme modelinin ön plana çıktığı görülmektedir. Tablo 1’de Türkiye özelinde yapılan dış ticaret ve ekonomik büyüme üzerine literatür özeti verilmiştir.

Tablo 1: Türkiye Özelinde Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Literatür Özeti

Çalışma	Periyod	Sonuçlar
Köse ve Yiğidim (1997)	1980-1996	İthalat ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir.
Tuncer (2002)	1980-2000	GSYH’den ihracata tek yönlü, GSYH ve ithalat arasında çift yönlü nedensellik vardır.
Erdoğan (2006)	1923-2004	İhracat ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik bulunmaktadır
Özer ve Erdoğan (2007)	1987-2006	İhracattan ithalata, ihracattan büyümeye ve ithalattan büyümeye doğru tek yönlü nedensellik vardır
Gerni vd. (2008)	1989-2000	İhracatın ekonomik büyüme üzerinde pozitif ilişkisi vardır. Ancak modele ithalat eklendiğinde ihracat anlamlılığını yitirmektedir.
Kurt ve Berber (2008)	1989-2000	Ekonomik büyüme ve ithalat arasında çift yönlü ihracattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü ve ithalattan ihracata doğru tek yönlü nedensellik bulunmuştur.
İspir vd. (2009)	1989-2007	İthalatın ithal girdi kullanımını yönüyle büyümeye katkı sağladığı sonucuna varılmıştır
Aktaş (2009)	1996-2006	İthalat, ihracat ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik bulunmaktadır.
Bilgin ve Şahbaz (2009)	1987-2007	İhracata dayalı büyüme modeli desteklenmiştir.
Taştan (2010)	1985-2009	İthalat itişli büyüme ve büyüme çekişli ihracat hipotezi geçerlidir.
Saraç (2013)	1989-2011	İhracat ve ithalatın ekonominin daralma ve genişleme dönemlerinde ekonomik büyümeye pozitif etki ettiği şeklindeki içsel büyüme teorilerinin geçerli olduğu tespiti yapılmıştır.
Özcan ve Özçelebi (2013)	2005-2011	İhracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğunu savunmuştur.
Kormaz (2014)	1998-2003	İhracattan ekonomik büyüme doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu savunulmuştur.
Koçak ve Uçan (2014)	1990-2011	Ekonomik büyüme ve dış ticaret arasında uzun dönemli ilişkinin olduğuna yönelik bulgulara ulaşılmıştır.

Sağlam ve Egeli (2014)	1999-2013	Uzun dönemde sadece ihracattan büyüme doğru tek yönlü nedensellik ilişkisine rastlanmıştır.
Korkmaz ve Aydın (2015)	2002-2014	İthalat ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi saptanmış ve ithalat çekişli büyüme ve büyüme çekişli ithalat hipotezlerinin geçerliliği kabul edilmiştir.
Acet vd. (2016)	1998-2013	Hem ihracat hem de ithalattan ekonomik büyüme doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Ancak ihracatın büyüme üzerindeki etkisinin ithal girdilere dayandığı vurgusu yapılarak ithalatın büyüme üzerindeki etkisi ön plana çıkarılmıştır.
Şerefli (2016)	1975-2014	İhracat, ithalat ve büyüme değişkenleri arasında bir nedensellik ilişkisi saptanamamıştır.
Tunçsiper ve Rençber (2017)	2002-2016	Türkiye’de ithalattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Ayrıca ithalattan da ihracata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu durum Türkiye ekonomisi için “ithalat İtişli Büyüme” ve “İthalata Dayalı İhracat” hipotezlerinin geçerli olduğunu kanıtlar niteliktedir
Yurdakul ve Aydın (2017)	2003-2016 ve 2008-2016	2003-2016 ithalata dayalı büyüme modeli geçerliken, 2008-2016 ihracata dayalı büyüme modeli geçerlidir.
Pata (2017)	1971-2014	Hem ihracata dayalı hem de ithalata dayalı büyüme modeli geçerlidir.

Kaynak: (Tunçsiper ve Rençber, 2017) ve (Yurdakul ve Aydın, 2017) den derlenmiştir.

KAPSAM VE VERİ SETİ

Çalışmanın kapsamı, diğer tüm değişkenler sabit kabul edildiğinde Türkiye’nin dış ticareti ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesinden oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler 2000q1 ve 2017q3 dönemine aittir. Veriler TCMB EVDS ve TÜİK’den derlenmiştir. Veri seti analizinde EViews 9 ekonometrik analiz paket programı kullanılmıştır.

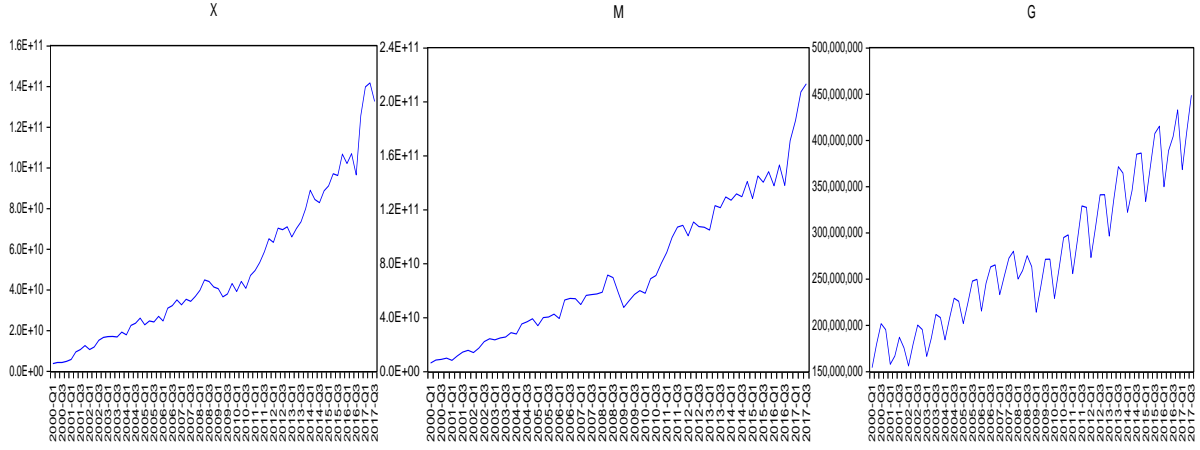
İhracat ve ithalatın ekonomik büyümeye etkisinin tahmininde her değişkenin zaman serisi özelliklerini incelemek için öncelikle serilerin durağan olup olmadıkları test edilmiştir. Zaman serisi analizinin sonuçlarının gerçekçi olabilmesi için verilerin durağan olması gerekmektedir. Durağan olmayan zaman serileriyle çalışılması durumunda sahte regresyon problemiyle karşılaşılabilen bu durumda ise elde edilen sonuç gerçek ilişkiyi yansıtmamaktadır (Yapraklı, 2007).

Zaman serisi uygulamasında, ilk olarak serinin karakteristik özellikleri incelenmiştir. Serinin durağanlık yapısı Augmented Dickey-Fuller (ADF) testiyle ortaya konulmuştur. Daha sonra değişkenlerin durağanlık yapıları göz önüne alınarak değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkiler eşbütünlük testi yapılarak incelenmiş ve uzun dönem denge ilişkilerini gösteren denklem elde edilmiştir. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri ortaya koyabilmek için Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır¹.

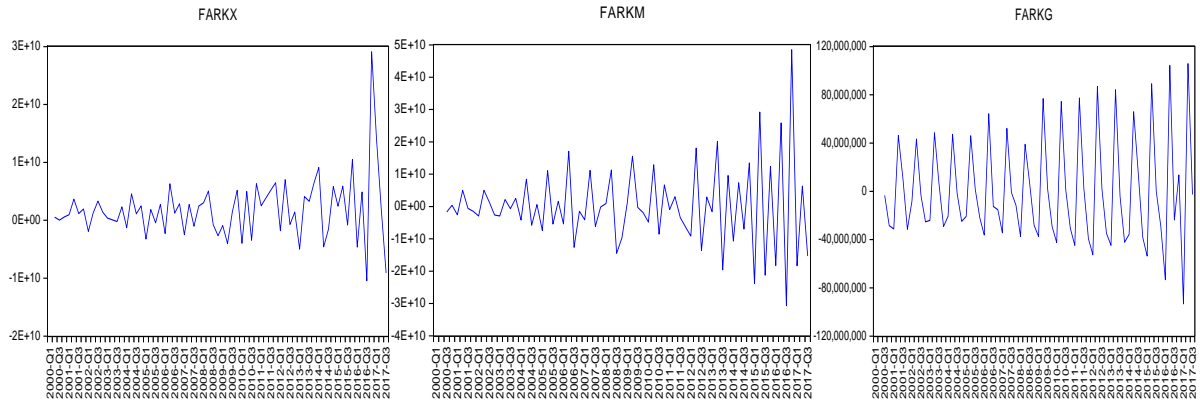
[1] ¹Zaman serisi ekonometrisi için detaylı bilgi için Bkz.: James D. Hamilton, Time Series Analysis, UK, Princeton University Press, 1994; Clive W. J. Granger, “Some Recent Development in a Concept of Causality”, *Journal of Econometrics*, Vol. 39, Issue 1-2, 1988, pp. 199-211; Soren Johansen, “Statistical Analysis Of Cointegration Vectors”, *Journal of Economics Dynamic And Control*, Vol. 12, Issues 2-3, 1988, pp. 231-254; Robert F. Engle, Clive W. J. Granger, “Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing”, *Econometrica*,

Değişkenlerin durağanlık testleri ADF birim kök testi kullanılarak yapılmıştır. Testin uygulanmasından önce grafik yöntemi ile değişkenlerin trend ve mevsimsellik özellikleri analiz edilmiştir.

Şekil 1: İhracat, ithalat ve Büyüme İçin Zaman Serisi Grafiği

Şekil 2: İhracat, İthalat ve Büyüme İçin Zaman Serisi Grafiği Birinci Fark

Tablo 2: Değişkenler İçin ADF Durağanlık Test Sonuçları

Test	Düzyer Seviyesi		Birinci Fark	
	ADF Test İstatistiği	Prob Değeri*	ADF Test İstatistiği	Prob Değeri*
Değişken				
X	5.352947	1.0000	-8.095933	0.00
M	3.236591	0.9996	-4.385038	0.00
G	2.373842	0.9954	-49.72640	0.00

Vol. 55, No. 2, 1987, pp. 251-276; Robert F. Engle, Byung S. Yoo, "Forecasting and Testing in Co-Integrated Systems", *Journal of Econometrics*, Vol. 35, Issue 1, 1987, pp. 143-159; Clive W. J. Granger, "Some Properties of Time Series Data and Their Use in Econometric Model Specification", *Journal of Econometrics*, Vol. 16, Issue 1, 1981, pp. 121-130; Clive W. J. Granger, "Testing For Causality. A Personal Viewpoint", *Journal of Economic Dynamics and Control*, Vol. 2, 1980, pp. 329-352; Clive W. J. Granger, "Investigating Causal Relations By Econometric Models And Cross-Spectral Methods", *Econometrica*, Vol. 37, No. 3, 1969, pp. 424-438.

*MacKinnon (1996) one-sided p-values

Değişkenler için durağanlık analizleri yapılırken seriler mevsimsel etkilerden arındırılmış, kriz ve politika değişim dönemleri istatistiksel anlamlılığa göre dikkate alınmış ve model seçiminde trend ve sabit bileşenleri anlamlı olmadığı için modele katılmamıştır. Gecikme uzunluğu seçiminde paket programın otomatik seçim kriteri baz alınmıştır.

Değişkenlerin ADF durağanlık test sonuçlarına göre; ele alınan değişkenler Mac Kinnon %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyleri için birinci farkta I(1) durağan çıkmıştır. Böylece, aynı mertebeden durağan bu seriler için uzun dönem-koentegrasyon ilişkisi Johansen koentegrasyon analizi (Johansen, 1988), ile incelenmeye uygundur sonucuna ulaşılmıştır.

Eş-bütünleşme, durağan olmayan değişkenlerin doğrusal kombinasyonlarının uzun dönemde durağan olmasına, dolayısıyla değişkenlerin birbirleriyle eş-bütünleşmesine, zaman serileri arasındaki uzun dönem ilişkisinin modellenmesine ve tahmin edilmesine yönelik olarak kullanılmaktadır. Değişkenler arasında eş-bütünleşmenin bulunması gerçek bir uzun dönemli ilişki anlamına gelmektedir.

Değişkenler arasındaki koentegrasyon ilişkileri, ele alınan değişkenler birinci farkta I (1) durağan olduğundan tümü için gerçekleştirilmiştir. Koentegrasyon analizinde temel amacımız ihracat ve ithalat değişkenlerinin, GSYH büyüme oranı üzerindeki etkilerini görmektir. Analiz öncesinde uygun gecikme uzunluğunun mutlaka doğru bir biçimde belirlenmesi gereklidir. Bu nedenle Tablo 3’de farklı kriterler için uygun gecikme uzunluğu hesaplanmıştır

Tablo 3: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi Kriterleri Sonuç Tablosu.

VAR Lag Order Selection Criteria						
Endogenous variables: FARKG FARKX FARKM						
Exogenous variables: C						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-4229.326	NA	4.51e+54	134.3595	134.4616	134.3997
1	-4188.055	77.30053	1.62e+54	133.3351	133.7433	133.4956
2	-4118.859	123.0143	2.40e+53	131.4241	132.1385	131.7051
3	-4052.882	111.0105*	3.96e+52*	129.6153*	130.6358*	130.0167*
4	-4047.596	8.389408	4.50e+52	129.7332	131.0599	130.2550
5	-4038.692	13.28520	4.58e+52	129.7363	131.3691	130.3785
6	-4034.679	5.606148	5.50e+52	129.8946	131.8336	130.6572
* indicates lag order selected by the criterion						
LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)						
FPE: Final prediction error						
AIC: Akaike information criterion						
SC: Schwarz information criterion						
HQ: Hannan-Quinn information criterion						

Zaman serisi analizlerinde literatür incelendiğinde genellikle SC ve HQ kriterlerinin temel alındığı gecikme uzunluklarının kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışma için her iki kriter de 3 gecikme için uygunluk göstermiştir.

Tablo 4: İhracat, İthalat ve GSYH İçin Johansen Koentegrasyon Test Sonucu.

Trend assumption: Linear deterministic trend (restricted)				
Series: FARKG FARKX FARKM				
Lags interval (in first differences): 1 to 3				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
Hypothesized		Trace	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0.571668	106.8693	42.91525	0.0000
At most 1 *	0.356426	51.75865	25.87211	0.0000
At most 2 *	0.299225	23.11196	12.51798	0.0006
Trace test indicates 3 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)				
Hypothesized		Max-Eigen	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0.571668	55.11066	25.82321	0.0000
At most 1 *	0.356426	28.64669	19.38704	0.0017
At most 2 *	0.299225	23.11196	12.51798	0.0006
Max-eigenvalue test indicates 3 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				

Tablo 4 de ihracat, ithalat ve GSYH için Johansen koentegrasyon test sonucuna bakıldığında; değişkenler arasında uzun dönem koentegrasyon ilişkisinin olduğu ve bu ilişkiyi sağlayan üç koentegrasyon vektörü olduğu görülmektedir. Tablo 5 de elde edilen bu uzun dönemli ilişkinin yönüne yönelik çıkarımlar yer almaktadır. Değerlerin logaritması alınmıştır.

Tablo 5: İhracat, İthalat ve GSYH İçin Koentegrasyon Denklemi Sonucu.

Koentegrasyon Denklemi:		Log likelihood	651.2959	
Normalize Edilmiş Koentegrasyon Katsayıları (Standart Hatalar Parantez İçinde)				
IG	IX	IM		
1.000000	0.573135	-0.936052		
	(0.12981)	(0.12968)		

Tablo 5 den de anlaşıldığı gibi, uzun dönemde Türkiye’de GSYH ile ihracat arasında negatif, ithalat arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bu durumda ithalat sabitken Türkiye’de ihracatta meydana gelen bir birimlik artış ekonomik büyümeyi yaklaşık 0.57 birim azaltmaktadır. Benzer şekilde, Türkiye’de ihracat sabitken ithalatta meydana gelen bir birim artış ekonomik büyümeyi 0.93 birim arttırmaktadır. Bu bulgular ilk bakışta bir paradoks gibi görünse de aslında Türkiye ekonomisinin büyümesinde ithalatın önemini vurgulamaktadır.

Nedensellik analizi; $y=f(y_{(t-i)}, x_{(t-i)})$ şeklinde verilen bir fonksiyonel yapı için bir (X) değişkenin geçmiş dönem değerleri, (Y) değişkenin gelecekteki değerlerini öngörmeye istatistiksel katkısının olup olmadığını araştırmak için kullanılmaktadır. Eğer (X) değişkenin gecikmeli değerleri, (Y) değişkenin gelecek değerlerini öngörmeye istatistiksel olarak anlamlı katkı sağlıyorsa, (X) değişkeni (Y) değişkenin Granger nedeni olmaktadır.

Nedensellik testi iki değişken arasında bir sebep-sonuç ilişkisinin olup olmadığını, eğer varsa ilişkinin yönünü test etmek amacıyla kullanılmaktadır. Granger nedensellik testi, kolay uygulanabilmesi sebebiyle en çok tercih edilen yöntemlerden biridir. Değişkenler arasındaki ilişkiler, VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Test çerçevesinde incelenmiştir.

Tablo 6: VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Test Sonucu.

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests				
Dependent variable: FARKG				
Excluded	Chi-sq	df	Prob.	
FARKX	10.29547	3	0.0162	
FARKM	7.257968	3	0.0641	
All	14.63750	6	0.0233	
Dependent variable: FARKX				
Excluded	Chi-sq	df	Prob.	
FARKG	7.406951	3	0.0600	
FARKM	0.338957	3	0.9525	
All	11.62424	6	0.0709	
Dependent variable: FARKM				
Excluded	Chi-sq	df	Prob.	
FARKG	8.055695	3	0.0449	
FARKX	6.821206	3	0.0778	
All	9.927774	6	0.1277	

Test sonuçları değerlendirildiğinde ihracat ekonomik büyüme için granger nedenidir. İthalat ise granger nedeni değildir. Ekonomik büyüme ve ithalat, ihracatın granger nedeni değildir. Ekonomik büyüme ithalatın granger nedeni iken, ihracat ithalatın granger nedeni değildir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisi için incelenen dönemde ihracat ekonomik büyümenin granger nedeni, ekonomik büyüme de ithalatın granger nedeni olmaktadır.

SONUÇ

Günümüz ekonomik sistemlerinde bütün ülkeler çeşitli yoğunlukta dış ticaret yapmaktadır. Dış ticaretin ekonomik büyüme üzerine etkisini inceleyen geniş bir literatür olmasına karşın, literatürde bir fikir birliği bulunmamaktadır. İktisat yazımında dış ticaret ekonomik büyüme ilişkisinin sonuçları hakkında bu denli geniş bir yelpaze olmasının nedeni ülkelerin ekonomik yapılarındaki farklılıklardır. Farklı ülkelerde farklı sonuçları olan dış ticaret ekonomik büyüme ilişkisi, aynı ülke için farklı dönemlerde de farklı sonuçlar verebilmektedir. Bu durum, ülkelerin ekonomik yapısında dönemler itibarıyla meydana gelen değişimlerden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmada 2000q1-2017q3 yılları arasında çeyrek dönemlik veriler kullanılarak ihracat ve ithalat bağımsız değişkenleri ve ekonomik büyüme bağımlı değişkeni arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada sonucunda, Türkiye ekonomisi için yapılan çoğu çalışmaya paralel şekilde, ekonominin ithalat ağırlıklı büyüdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Diğer koşullar sabitken ithalatta meydana gelen bir birimlik artış ekonomide 0.936052 birimlik bir artış meydana getirmektedir. İthalat sabitken ihracatta meydana gelen bir birimlik artış ise ekonomik büyümeyi 0.573135 birim azaltmaktadır. Görüldüğü gibi ithalat artışından meydana gelen ekonomik büyüme artışı, ihracat artışından meydana gelen ekonomik büyüme azalışından daha fazla olmaktadır. Bu durum Türkiye ekonomisi için ithalatın önemini vurgulayan bir noktadır. Ayrıca bu çalışmada çalışma da ihracat ekonomik büyümenin granger nedeni ve ekonomik büyüme de ithalatın granger nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ades, F. Alberto, Edward L. Glaeser. (1999). Evidence on Growth, Increasing Returns, and The Extend of The Market. *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 144 no 3, ss. 1025-1045.
- Çakmak, Özge Aynagöz. (2006). “Türkiye ile Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere Arasında İmalat Endüstrisinde Endüstri İçi Ticaretin Yapısı: 1991-2004”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Yıl: 2, Sayı 1, 2006, s. 30-47.
- Johansen, Soren. Statistical Analysis Of Cointegration Vectors”, *Journal of Economics Dynamic And Control*, Vol. 12, Issues 2-3, 1988, pp. 231-254.
- Özel, Hasan Alp. (2011). Türkiye’de Ticari Serbestleşmenin Tarihsel Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, ss. 73-92.

- Shahbaz, Muhammad, Nanthakumar Loganathan, Rasid Sbia, Talat Afza. (2015). The Effect of Urbanization, Affuence And Trade Openness on Energy Consumption: A Time Series Analysis In Malaysia. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Volume 47 ss. 683-693.
- Solarin, Sakiru Adebola, Shahbaz, Muhammad. (2015). Natural Gaz Consumption and Economic Growth: The Role of Foreign Direct Investment. Capital Formation and Trade Openness in Malaysia. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Volume 42, ss. 835-845.
- Tunçsiper Behriye ve Rençber Ezgi Zeynep (2017). Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. *International journal of social Sciences and Education Research*, volume 3(2), ss. 619-630.
- Yapraklı, Sevda (2007). Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı 5, ss. 67-89.
- Yurdakul Funda ve Aydın Mehmet (2017). Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *UIİİD-IJEAS*, 18. EYİ Özel sayısı ss. 23-36.